

Said Efendi şeyhülislâmlîğe kadar yükselmiştir. Şair ve âlim Ahmed Neyî Efendi küçük kardeşi, Şeyhülislâm Mehmed Şerif Efendi de kızı tarafından torunudur. Üsküdar Sultantepe'de bir cami yaptırdığı ve bunun yanında bir kütüphane kurdugu bilinmektedir (Erünsal, s. 83).

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyhî, *Vekâyi'l-fuzalâ*, II, bk. İndeks; Râşid, *Târih*, IV, 19; 1730 *Patrona Halil İhtilâli Hakkında Bir Eser: Abdi Târihi* (nşr. Faik R. Unat), Ankara 1943, s. 42, 47, 53, 56-57, 64; *Destari Salihî Târihi: Patrona Halil Ayaklanması Hakkında Bir Kaynak* (nşr. Bekir Sitki Baykal), Ankara 1962, s. 10, 15, 19; Subhî, *Târih*, vr. 23^b, 65^a; Şem'dânîzâde, *Müri't-levârîh* (Aktepe), I, 9, 11, 12, 17, 18, 21, 36; *Devhatü'l-meşâyi*, s. 87-88; İsmet, *Tekmiletü's-Şekâkî*, V, 83-84; *İlmîye Salnâmesi*, s. 510-511; Danişmend, *Kronoloji*², IV, 9, 20-21; V, 138; Uzunçarşılı, *Osmanlı Târihi*, IV/1, s. 16, 113, 153; a.mlf., *İlmîye Teşkilâti*, s. 119, 191, 204; Münir Aktepe, *Patrona İsyani 1730*, İstanbul 1958, s. 111, 119, 144, 150, 158, 163, 170; a.mlf., "Nevşehirli İbrahim Paşa", İA, IX, 238; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Târihi II*, s. 83; Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, II, 782-783; Atabey Kılıç, "Mirzaçâdeler Ailesinden Şeyh Mehmed Efendi", TDA, sy. 110 (1997), s. 83-104.

MEHMET İPSİRLİ

lanmak istenmemesi anlatılırken geçer (el-Kefh 18/77). Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de, kötü sözü açıkça söylemesine izin verilen zulme uğramış kimseyle ilgili âyetin (en-Nisâ 4/148) bir kavme misafir olup da ağırlanmayan bir kişi hakkında nâzil olduğu rivayet edilir (İbn Abdülber, XVIII, 287).

Mekârim-i ahlâktan olan misafirperverlik Türk ve Arap toplumlarında övünç ve-silesi bir haslet sayılmıştır. Kâşgarlı Mahmud'un verdiği örneklerde şöhretini duyurmak isteyen kimsenin misafirini iyi ağırlaması gerektiğinden (*Divânü lugâti't-Türk Tercümesi*, I, 46), ancak konuk ağırlamayı uğur sayan nesillerin kaybolup geriye bir karartı gördüğünde çadırını yikan kişilerin kaldığından (a.g.e., I, 85, 384) söz edilir. Dede Korkut hikâyelerinin daha başında konuğu gelmeyen kara evlerin yıkılması dilenir (*Dedem Korkudun Kitabı*, s. 2) ve kocası olmadığı halde eve gelen misafirleri ağırlayan kadın takdir edilir (a.g.e., s. 3).

İslâm öncesi göçebe Arap toplumunda, çölün çetin şartlarında yolculuk yapan kimselerin misafir edilip ihtiyaçlarının karşılanması hayatı bir önem taşıdığınıandan misafirperverlik şeref ve asaletin gereği sayılmış, mürûvvet kelimesiyle ifade edilen ahlâkî erdemlerin en önemlilerinden kabul edilmiş, Arap şiirinde övünme konularından biri olmuştur. Ancak bunun ardında genellikle kişilerin veya kabilelerin şeref ve övünç duygularını tattım etme, şöhret kazanma ve hayranlık uyandırma arzusu yatmaktadır. Öte yan- dan bunu Hz. İbrâhim'den beri devam eden erdemli bir davranış olarak sürdürüler de vardi. Hac ibadetinin misafirlik âdâbi ve misafire ikram konusundaki anlayış ve gelenekler üzerinde önemli etkisinin bulunduğu muhakkaktır. Mekke'ye gelen hacilar Allah'ın misafiri kabul edildi. Sikaye ve rifâdeyi Kureş'e bir görev olarak veren Kusay, Mekke'de oturanları Allah'ın komşusu (cîrânullah) ve Ehl-i beyti, hac için gelenleri de Allah'ın misafirleri (dîfânullah) ve evini ziyaret edenler diye tanımlamış, onlar için hac günleri yiyecek ve içecek hazırlanmasını istemiştir (İbn Sa'd, I, 73). Bir rivayete göre zemzemin ilk bulunduğu Cebrâîl, Hz. Hacer'e onun Allah'ın misafirlerine bir ikramı olduğunu söylemiştir (Fâkihî, II, 6). Araplar'ın misafirperverlik konusunda övdündükleri bir husus da "nîrânü'l-Arab"dan (Arap ateşleri) biri olan "nârû'l-kirâ"dır. Kirâ ve iktîrâ' "misafire ikramda bulunma" anlamına gelmektedir. Bu şekilde ateş yakanlar "hâdî" (yol gösterici) lâkabıyla anılırdı (İbn

Sa'd, V, 61). Aralarındaki sürekli savaşla-ra rağmen Araplar, çölde yolculuk yapanların hem yollarını bulmalarını kolaylaştırmak hem de onları misafir etmek amacıyla ateş yakarlardı (Kalkâşendî, I, 466, 467). Misafirliğe dair açıklamaların geniş yer tuttuğu bazı hadislerde Câhiliye kültürü hakkında da bilgi bulunmaktadır. Ümmü Zer hadisi olarak bilinen, Hz. Âîşe'nin Hz. Peygamber'e geçmişte on bir kadının kocalarıyla ilgili konuşmalarını hikâye ettiği rivayette bunlardan bazılarının kocalarının misafirlerine ikramlarıyla övdündükleri görülür (Buhârî, "Nîkâh", 83; Müslim, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 92).

Bi-setten önce de nezih bir hayatı olan Resûl-i Ekrem misafirperverliğiyle tanınmıştır. Kendisi, ilk vahyin heyecanını ve duyduğu endişeyi Hz. Hatice'ye anlatınca Hatice onun bazı hasletlerini, bu arada misafirperverliğini de anarak korkmamasını, Allah Teâlâ'nın kendisini mahcup etmeyeceğini söylemiştir (Buhârî, "Bedü'l-vâhy", I; Müslim, "Îmân", 252). Resûlullah gelen misafirleri asla geri çevirmez, evinde ağırlama imkânı olmadığı durumlarda onu ağırlayacak birini bulurdu (mese-lâ bk. Buhârî, "Tefsîr", 59/6, "Menâkıbü'l-ensâr", 10; Müslim, "Eşribe", 172). Ayrıca bütün zamanlarını ibadetle geçirenlere ihmâl etmemeleri gereken bedenî, ailevi ve insanî yükümlülüklerini hatırlatırken misafirlerin haklarına da dikkat çekmiş (Buhârî, "Şâvm", 54, 55, "Edeb", 84; Müslim, "Şiyâm", 182, 192), ev sahibinin misafirin yanında güler yüzü olmasına, öfke ve üzüntüsünü belli etmemesini öğretmiştir (Buhârî, "Edeb", 87). Hemen bütün hadis mecmuallarında tekrar edilen bir hadiste yer alan (mese-lâ bk. Buhârî, "Edeb", 31, 85, "Rîkâk", 23; Müslim, "Îmân", 74, 75, 76, 77, "Luqâta", 14), "Allah'a ve âhiret gününe inanan kimse misafirine ikramda bulunsun" ifadesi müslümanlar arasında bir özdeyiş haline gelmiştir. Bu hadisin bir rivayetine göre Hz. Peygamber, "Ev sahibi misafirine câizesini versin" demiş, bir soru üzerine de câizenin misafiri bir gün bir gece ağırlamak olduğunu, misafirliğin üç gün sürebleceğini, daha fazla devam ettiği takdirde yapılan ikramın sadaka sayıldığını söylemiş (Buhârî, "Edeb", 31, 85; Müslim, "Luqâta", 14), ayrıca misafirin ev sahibini sıkıntıya sokacak derecede misafirliğini uzatmasının uygun görülmmediğini belirtmiştir (Müsned, IV, 31; VI, 385; Müslim, "Luqâta", 15, 16). İslâm âlimleri bu rivayetleri farklı şekilde yorumlamışlardır. Genel kabule göre ev sahibi birinci gün

MİSAFİR

Arapça'da "yolcu" anlamındaki **müsâfir** kelimesi Türkçe'de "konuk" karşılığında kullanılır. Arap dilinde bu mânâda da-ha çok **dayf** kelimesi (çoğulu adyâf, du-yûf, dîfân, diyâf) geçer. Aynı kökten tû-reyen **dîyâfe** (ziyafet) "misafir ağırlama, konuklara ikramda bulunma" demektir. Âyet ve hadislerde infakta bulunulacak kimseler arasında sayılan "ibnû's-sebil" "dayf" ile yorumlanmıştır (Taberî, II, 97; Kurtubî, XIV, 38; İbn Kesîr, I, 298). Arap-ça'da **zâir** de "misafir" anlamında kullanılır. Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. İbrâhim'e İshâk'ı müjdelemek ve Lût kavmini helâk etmek için insan şeklinde gelen melekler "dayf" olarak anılır (Hûd 11/78; el-Hîr 15/51, 68; ez-Zâriyyât 51/24; el-Kâmer 54/37). İbrâhim onlar için bir dana kesip ikramda bulunmuş, fakat onlar yememiştir (ez-Zâriyyât 51/26). Misafir ağırlama ge-leneğini ilk başlatan kimse olduğu nakde-dilen Hz. İbrâhim (el-Muvaṭṭa', "Şifatü'n-nebî", 4) "ebü'd-dîfân" diye meşhurdur. Meleklerin Hz. Lût'u ziyaretleriyle ilgili âyetlerden ev sahibinin misafirini ağırlaması yanında onu her türlü tecavüze kar-şı korumasının da görevi olduğu anlaşılmaktadır. Yine Kur'an'da "tâdîf" (misafir etmek) fiili bir âyette, Hz. Mûsâ ile onun arkadaşının bir köy halkı tarafından ağı-

MİSAFİR

misafirini gücü yettiğince özel ikramlarla ağırlar, ikinci ve üçüncü gün aile efradına yiyp içiyorsa onu ikram eder. Misafir üç günden fazla kalırsa artık ev sahibinin onu ağırlama mecburiyeti kalmaz ve yedirip içirdikleri sadaka yerine geçer. Hadisteki câize kelimesi, misafir olduğu yerdə ayrılan veya oraya uğrayıp geçen misafire verilen bir günlük yol azaşında de açıklanmıştır. Bazı âlimlere göre üç günden sonraki ikramın sadaka kelimesiyle ifade edilmesi, misafirin hali vakti yerinde ise ev sahibini daha fazla sıkıntıya sokmasının uygun olmayacağına işaret etmektedir (İbn Hacer, XXII, 335-340).

Bilhassa Tebük Seferi'nden sonra "el-çiler yılı" (senetü'l-vüfûd) diye anılan hicretin 9. (630) yılında Medine'ye gelen kala-balık heyetlerin ağırlanması misafirlik âdâbi konusunda birçok tecrübeün yaşamasına vesile olmuştur. Onlar için bazan çadırılar kurulmuş, bazan da sahâbeden evleri geniş olanlar bu konuda yardımçı olmuştur (Abdülhay el-Kettânî, II, 201-207). Muhacirlerden Abdurrahman b. Avf, ensardan Remle bint Hâris evlerinde elçileri misafir edenlerin başında gelir. Abdurrahman'ın evi "dârû'd-dîfân" olarak anılırdı (İbn Şebbe, I, 235). Hz. Ömer misafirler için "dârû'r-rakîk" (dârû'd-dakik) denilen evler yaptırmıştır. Buralarda un, hurma, kuru üzüm ve diğer ihtiyaç maddeleri bulunurdu (İbn Sa'd, III, 283). Hz. Osman döneminde de dârû'd-dîfânların kurulması devam etmiştir (Yâkût, IV, 355). Bu gelenek daha sonra vakıf yapılarının ve kervansarayların ortaya çıkışmasına zemin hazırlamıştır.

Yolculuk sırasında karşılaşılan zorluklar sebebiyle misafirler oruç ve namaz gibi ibadetler konusunda hafifletici hükümlere tâbi tutulmuştur (bk. ORUÇ; SEFER). İslâm âlimlerinin dinen teşvik edilen ahlâkî erdemlerden olduğu hususunda fikir birliğine vardıkları, misafiri ağırlamanın fikhî hükmü hakkında iki temel yaklaşım vardır. Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî ve Ulemâsının çoğuna göre misafiri ağırlamak sunnethir. Ahmed b. Hanbel'den gelen bir rivayete ve Leys b. Sa'd'a göre ise misafiri bir gün bir gece ağırlamak väciptir (Ne'vevî, XII, 30, 31). Leys b. Sa'd, bu konuda Nisâ sûresinin 148. âyetiyle Hz. Peygamber'in, "Kim bir kavmin yanına inerse onu ağırlamak onların üzerinedir" hadisini (Ebû Dâvûd, "Sünnet", 5) delil getirmektedir (İbn Abdülber, XXI, 45). İmam Şâfiî, bâdiyede olsun şehirde olsun misafiri mekârim-i ahlâk çerçevesinde ağırlamayı yerine getirilmesi gereken bir görev sayar

(a.g.e., XXI, 43). Hadis âlimleri misafir ağırlamanın çadır halkı (ehl-i veber) için olduğu, şehir halkı (ehl-i hadar) için bunun gerekmeliği yolunda Hz. Peygamber'e nisbet edilen sözü uydurma kabul etmişlerdir (a.g.e., XXI, 44; Ne'vevî, II, 19). Ancak çölde yolculuk yapan, zor durumda kalan ve hayatı tehlikeye düşmesinden korkulan kimseinin ihtiyacının karşılanması farz olduğunda şüphe yoktur. Kalacak yer ve yeme içme hususunda çeşitli imkânların bulunduğu şehirlerde ise durum daha farklıdır. Bu gibi yerlerde dahi insanların güç durumlarda kalabileceğini ve Hz. Peygamber'in misafiri ağırlayan kişilerde hayır olmadığına dair sözlerini dikkate almak gereklidir (ayrıca bk. İbn Abdülber, XXI, 42-48; Ne'vevî, II, 18, 19; Bedreddin el-Aynî, XVIII, 220-226; Mu.F, XXVIII, 316-319).

İbrâhim el-Harbî, misafire ikramla ilgili 132 hadisi *İkrâmü'd-dayf* adlı eserinde bir araya getirmiştir. İslâmî literatürde misafirlik konusu ahlâkî yönüyle daha çok İbn Kuteybî'nin 'Uyûn'u'l-ahbârî, İbn Abdülber en-Nemerî'nin *Behcetü'l-mecâlis*'i gibi edep türü eserlerde ele alınmıştır. İslâm kültürünün ve terbiyesinin en önemli kaynaklarını oluşturan bu tür eserlerde konuya dair hadislerle âlim, edip ve şairlere ait özlü sözlerle yer verildiği görülür. Ayrıca Ma'mer b. Müsennâ'nın *Kitâbü'd-Dîfân* adlı bir eseri vardır (İbnü'n-Nedîm, s. 80; Keşfû'z-zunûn, II, 1435).

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, "dyf" md.; *el-Muvatî'a*, "Sifatü'n-nebî", 4; *Müsned*, IV, 31; VI, 385; Buhârî, "Nikâh", 83, "Bedü'l-vahy", 1, "Şavm", 54, 55, "Edeb", 31, 84, 85, 87, "Tefsîr", 59/6, "Rîkâk", 23, "Menâkıbü'l-enşâr", 10; Müslim, "Îmân", 74, 75, 76, 77, 252, "Şiyâm", 182, 192, "Eşribe", 140, 143, 172, "Luqâta", 14, 15, 16, "Fezâ'ilî's-sâhâbe", 92; Ebu Dâvûd, "Sünnet", 5; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 73; III, 283; V, 61; İbn Şebbe, *Târihu'l-Medineti'l-münevverâ*, I, 235; Fâkihî, Aħbâru Mekke, Beirut 1414, II, 6; İbn Ebû'd-Dünâ, *Mekârimü'l-ahlâk* (nşr. Mecdî Seyyid İbrâhim), Kahire 1411/1990, s. 26; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, II, 97; III, 6; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 80; Kudâî, *Müsnedü's-ṣîhâb* (nşr. Hamdî Abdülmecid es-Selefî), Beirut 1407/1986, I, 445; İbn Abdülber, *et-Tâmid* (nşr. Mustafa b. Ahmed el-Alevî - M. Abdülkâbir el-Bekrî), Mağrib 1387/1967, XVIII, 287; XXI, 42-48; *Divânu'l-ugâbi't-Târik Tercümesi*, I, 46, 85, 384; Gazzâlî, *İhyâ*, II, 8-18; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 355; Kurtubî, *el-Câmi'*, XIV, 38; Ne'vevî, *Şerhu Müslim*, II, 18, 19; XII, 30, 31; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân*, I, 298; *Dedem Korkudun Kitabı* (nşr. Orhan Saïk Gökyay), İstanbul 1973, s. 2, 3; Akfâhî, *Ādâbû'l-ekl ve's-ṣûrb ve'z-żiyâfe* (nşr. Abdülilâh Nebhân - Mustafa el-Hadarî), Halep 1994, s. 63-76; Kalkâşendî, *Şubhû'l-aşâ* (Şemseddin),

I, 466, 467; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Sa'd), XXII, 335-340; Bedreddin el-Aynî, *'Umdeyü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, XVIII, 220-226; İbn Hacer el-Heysemî, *el-İnâfe fîmâ câže fi's-sâdaka ve'z-żiyâfe* (nşr. M. Abdulkâdir Ahmed Atâ), Beirut 1411/1991, s. 60-71; *Keşfû'z-zunûn*, II, 1435; Şîbî Nu'mânî, *İslâm Tarîhi: Sadrü'l-İslâm II* (trc. Ömer Rıza [Doğru]), İstanbul 1347/1928, I, 311, 514; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye* (Özel), II, 201-207; "Diyâfe", *Mu.F*, XXVIII, 316-319.

MUSTAFA ÇAĞRICI

MİSAK
(المساک)

Antlaşma, sözleşme anlamında bir terim.

Sözlükte "güvenmek, itimat etmek" mânâsında sîka (vüsûk) veya "sağlam ve muhkem olmak" anlamına gelen **vesâka** kökünden türemiş bir isim olan **mîsâk** "kuvvetli ahid ve antlaşma" demektir. Dinî metinlerde "Allah ile peygamberler ve kollar arasında gerçekleşen antlaşma" anlamında kullanılmaktadır.

Gerek kişi ve kabileler gerekse hükümdar ile tebaası arasında cereyan ettiği şekliyle siyâsi mânâda sözleşme eski Mezopotamya kültürlerinde sıkça rastlanan bir uygulamadır. Ancak tarafları Tanrı ve insanlar olan ahidleşme inancının eski İsrâîl dinine has bir kavram olarak ortaya çıktıği kabul edilmektedir (EJd., V, 1022). İnsanlar ve tanrılar arasında ahidleşme fikri, özellikle adağa dayalı törenler bağlamında Yakındogu dışındaki kültürlerde de bulunmaktadır (ERE, IV, 208-209).

İlahî seçilimîşlik ve ahid temalarının merkezi konumda bulunduğu Tevrat'ta siyâsi sözleşme türünün yanı sıra biri vadâ, diğeri ahidleşme şeklinde olmak üzere iki ilâhî sözleşmeden bahsedilmektedir (ER, IV, 134-135). Tanrı'nın Nûh, İbrâhim ve Dâvûd ile yaptığı, onlara yönelik karâiliksiz vaadini ifade eden sözleşmeler ilk türden ahid kapsamında yer alırken (Tekvîn, 9/8-17; 17/2-22; I. Samuel, 7/8-16) Tanrı ile İsrâîloğulları arasında gerçekleşen sözleşme ikinci türü oluşturmaktadır (Tesniye, 26/16-19). Tevrat'ta ahid veya mîsâk karşılığında İbrâînîce **berît** dışında **edut** (Çıkış, 25/16; Levîlîler, 16/13) ve **alâh** (Tekvîn, 26/28) kelimeleri de kullanılmaktadır.

İnciller'de ve Pavlus'un Mektupları'nda İsâ Mesîh'in gelişyle başlayan yeni bir dönenmeden ve Tanrı ile hristiyanlar arasında cereyan edip İsrâîloğulları ile yapılan ahdin yerine yeni bir ahiden bah-